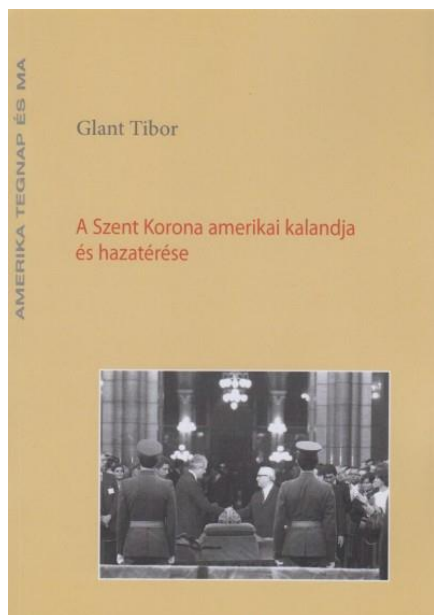

KÖNYVSZEMLE

Glant Tibor: A Szent Korona amerikai kalandja és hazatérése.

Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018. 319 p

2012-ben centenáriumi ünnepelt a Debreceni Egyetem (DE). A százéves jubileum teremtette meg többek között annak igényét és lehetőségét, hogy az egyetem központi épületének homlokzatára egy kitüntetett, ikonográfiai potens műtárgy kerüljön elhelyezésre. A citált ábrázolat Magyarország egyik állami jelképe: „Magyarország” (vagy „a magyar köztársaság”) „címere”, vagy egyszerűen csak „a magyar címer”. A szemlélődő megfigyelő számára hamarosan észlelhető lesz, hogy a különleges státusú és magas presztízsű objektum körvonalai hegyes talpú, hasított pajzsra emlé-

keztetnek, és hogy magán a pajzsban az arany színűnek bemutatott magyar Szent Korona stilizált megjelenítése nyugszik. Történelmileg bejáratott és expresszív-affektív szempontból hatékony kultúrahordozókat szemlélünk – tehát adott ideológiai tartalmak alkalmas megjelenítőit és szállítóit. A vizsgált ábrázolatok ugyanis képesek arra, hogy eszmei (és megint csak affektív) alapon energizálják befogadói környezetüket. Mindezeknek betudhatóan könnyen belátható, hogy konkrét példánkban ezek az elemek miként forgalmazódnak és milyen módusok „logikája” mentén ágyazódhatnak be akár az egyetemi campus hagyományos vagy éppen újabb keletű „bútorzatának” összetevőiként a tágabb ölelésű eszmei tartalmakba. Ilyen értelemben a két említett műtárgy egyetemtörténeti textusként is felfogható, amennyiben ezek alkalmasan és célirányosan elősegítik a fogadóintézmény (tehát a DE vagy maga Debrecen) eszmei prioritásainak – a magyar államisággal és függetlenséggel, valamint a magyar kultúra kereszténységet ötvöző beágyazottságával kapcsolatos – olvasatát.

Továbbá: mivel az említett komponensek mélyen gyökereznek a magyar múlt és jelen történeteiben, e történetek olvasatai gyakran eltérő

értelmezéseket sugallhatnak. Más-ként megfogalmazva: bizonyos kulturális kifejezések gyakran az ellenérdekeltség talajából sarjadnak. Röviden szólva tehát ideológiai tartalmakat és indításokat forgalmaznak és sugároznak. Ezen a ponton fontos annak megértése, hogy strukturális elvárások tükrében a leggyakrabban öngazolás célzatú és irányultságú ideológiai kifejezések ellentétező mechanizmusokat – kontrasémákat – indítanak be. A társadalmi terrénum konkrét szegmenseinek vizsgálatában egy konkrét ideológia konkrét ellenideológia meglétét feltételezi. Ez magyarázza azt a módszertanilag is jól használható *mi kontra ők, mi kontra ti* típusú ellentétező és konfrontációs szimbiózist, mely párhuzamosságokban és ütközésekben érhető tetten. Példa gyanánt citálom a hidegháború eszmeiségének azonos történelmi időkben létező és funkcionáló amerikai (USA) illetve szovjet változatait. Avagy gondoljunk a magyar Szent Korona (és egyéb koronázási ékszerek) repatriálásával kapcsolatos, egymást kizáró vélemények, ajánlások és ellenvélemények, az amerikai magyarságot is megosztó, 1977. novemberi tiltakozó kampánytól a regáliák restitúciós visszaszármaztatását támogató programokig.

De előbb essen szó egy frissen kiadott könyvméretű munkáról, mely alkalmas terrénum az eddig elmondottak kifejeződésére valamint próbájára, és amely történelmi munka előre láthatóan hathatósan

segíti majd a magyar-amerikai (USA) érintkezések természetének árnyaltabb megértését. Az idei esztendő januárjában látott napvilágot a DE Észak-amerikai Tanszéke egyik amerikanista oktatójának, Glant Tibor docensnek új önálló kötete. Részeként a Debreceni Egyetemi Kiadó „Amerika tegnap és ma” elnevezésű sorozatának, mely magyar nyelvű kiadvány. Ez év januárjában második hetében a közel 320 oldalas monográfia először – még amúgy „nyomdamelegen” –, az MTA budapesti székházában mutatkozott be a szakmának, majd egyéb szellemi fórumokon – főleg további bemutatókon és interjúkban is – sor került a kötet megvitatására és népszerűsítésére.

A monográfia címe magyarázatra szorulhat, még hozzá legalábbis két szempontból. Mindenekelőtt feltételezhető, hogy a kötet megpillantásakor a magyar-amerikai kapcsolatok történetében jártas kollégák és egyéb érdeklődő olvasók sajátos *déja vu* élmény részesei lehetnek, amikor netán úgy sejtik, hogy ők korábban, valahol, valamilyenkor találkoztak már Glant Tibor szóban forgó munkájával. A dolog persze távolról sem titokzatos. Ugyanis több mint két évtizede (1997-ben) valóban megjelent Debrecen városában egy önálló kötet, az Egyetemi Kiadó gondozásában, a következő címen: *A Szent Korona amerikai kalandja 1945–1978*. Terjedelme 181 oldal, a képi illusztrációk (elsősorban fényképanyag) egységeinek száma 30 (29 + 1). E

helyütt a könyv minden olvasóját tisztelettel arról tájékoztatom, hogy a fentiek értelmében ugyanannak a szakmai törzস্যagnak két megírt és kiadott változata létezik: van egy 1997-es kiadású, 181 oldalas munka, és az idei esztendőben megjelent a magyarországi könyvpiacra a *Szent Korona* egy bővített és korszerűsített változata – *an updated version* – mely kiadatott 2018-ban, 319 oldal terjedelemben, a repatriálási-visszaszármaztatási aktus lefutásának negyvenedik évfordulója alkalmából. Ezen utóbbi kötet is tartalmaz illusztrációs anyagot, összesen 42 (40+2) fotót. És egy térképet, mely a Szent Korona utaztatásának nyomvonalát ábrázolja: Budapestről Fort Knoxig és vissza. Vissza a magyar fővárosba.

A két könyv külön-külön szemlélt tematikus vonalvezetése csaknem azonos. Még a romantikus kalandregények cselekményére emlékeztető első („A Szent Korona német földre és amerikai kézre kerül”) és második („A Szent Korona hányattatásai német földön”) fejezet – valamint a korábbi és rövidebb változat („Hogyan került a Szent Korona amerikai kézbe”) ezekkel rokonítható történeteket ismertető narratívája is képes arra, hogy akár fikatív szöveggként is csaknem teljes illúziót keltsen. Ezekre jogosan használja a szerző a „hányattatás”, a „viszontagságok”, a „kálvária” vagy a „kaland” szavakat. A szerző tömör, ugyanakkor gyakran drámai erejű leírását adja annak a kétségbeesett igyekezetnek, mely arra írá-

nyult, hogy a hivatalosan megbízott koronaőröknek a felségjelvényeket sikerüljön Magyarországon vagy később német földön elbújtatni, a nyilasoktól és a kincskeresőkötől megvédeni. Ezek a leírások a szenvtelen hangvétel ellenére is megrázó és a magyar felek naiv vigyázatlansága okán időnként kiábrándító tapasztalatot nyújtanak. A koronázási ékszereket rejtegették a budai várban, egy Vár alatti szenespincében, majd kicsempészték, többször is elásták és kiásták, Veszprémbe vitték, Kőszegre szállították, lövészárokból pihentették, német kastélyban éjszakáztatták stb. Közben fekete komédiába hajló adalékok is betüremkednek a történetbe: az is megesett, hogy a fegyveres örök nem tudták, hogy őrző-védő munkájuk több napon keresztül felesleges volt: egy üres koronáládára vigyáztak. Az is előfordult (és erről sem állíthatjuk, hogy vicces), hogy az ékszerek fellelhetőségéről mindössze két fegyveres megbízott tudott. Ha a háborús zónában netán ez a két ember valamilyen tragikus végkifejletbe rohant volna bele, lehet, hogy a Szent Korona örökre odaveszett volna.

Közben eljött Európában az 1945. esztendő. Már tavaszodott.

Május 2-án a koronaörség átköltözött a Mattsee határában található Zellhofba, egy papi birtokra. Később tett vallomásuk szerint nem akartak Szálasiékkel együtt fogságba esni. Az amerikaiak azonban csak nem jöttek, ezért elküldték az egyik papot, hogy keresse meg őket,

és közölje velük, hogy a magyar katonaórség az elfogatásra vár. Ez május 7-én meg is történt. A 7. amerikai hadsereg egyik vezető tisztje büszkén üzenté meg Dwight D. Esienhower [sic!] főparancsnoknak, hogy a magyar koronázási ékszerek amerikai kézre kerültek. A koronaőröket és a ládát Eisenhower utasítására a Mattseetől 250 kilométerre lévő augsburgi főhadiszállás kihallgatótáborába vitték. A Szövetségi Hatalmak európai főparancsnoka pedig tudatta Truman elnökkel a hírt. Aztán robbant a bomba, ugyanis kiderült, hogy a ládában csak a kard van (36).

Mint sejthető, ez a váratlan fejlemény is megoldódott; Glant Tibor könyve ezzel a történet-szegmessel is elszámol az olvasónak, mint ahogy minden egyéb olyan politikai magaslati ponttal vagy diplomáciai mélyrepüléssel is, melyek csak visszatekintésben nyernek okozati adatolás révén magyarázatot. Ha tudjuk, hogy a koronázási ékszerek 1953. március 23-án kerültek az amerikai (USA) Kentucky államban található szuperbiztonságos pénzverde-erőd és föderális aranytrezor bugyraiba, majd onnan 1978 január 4-én tovább szállítottak, hogy órákon belül megérkezzenek a Ferihegyi Repülőtérre, egyből adódik a kérdés, hogy honnan datáljuk a Szent Korona újvilági Odüsszeiáját? És mivel a szerző a könyv címeként kiválasztott szavak üzeneteként azt ajánlja az olvasónak, hogy a relikviák újvilági kálváriája 1945-ben kezdődött, felmerül a

kérdés, hogy mi is történhetett – és milyen néven is nevezzük azt az időszakot - attól a pillanattól kezdve, hogy az ereklyéket mentőszállító igazi és álkoronaőrök átlépték Magyarország határát keletről nyugati irányban? Tekinthejtük-e a Szent Korona német földön megélt napjait – és kalandjait – amerikai háttérű történéseknek? Avagy amerikaiinak igen, de újviláginak nem?

Az 1950-es évek első felében a kétoldali kapcsolatok terén alig lehetett pozitívan elszámolható eredményeket felmutatni. Egy ebből az időből származó US külügyi diplomáciai feljegyzés jól érzékelteti, hogy a kiszámíthatatlan, ágas-bogas nemzetközi helyzetben magyar részről mit lehetett remélni a koronázási kincsek visszaszolgáltatása terén: Szent István koronáját, amelyet biztonsági megőrzés céljából az Egyesült Államok hatóságai vettek át, az Egyesült Államok kormánya, mint biztonsági letétet őrizi. A koronát továbbra is, mint megkülönböztetett jellegű tulajdont kezelik. Az Egyesült Államok kormánya a jelenlegi feszült helyzetben nem tartja az időt sem kedvezőnek, sem arra alkalmasnak, hogy a koronát illető rendelkezési jog tekintetében kezdeményező lépést tegyen (72–73).

Aztán az események felgyorsultak. 1977. december 14.: az amerikai külügyminisztérium magyar referense a magyar nagykövet és egy magyarországi szakmai stáb jelenlétében kinyitja Fort Knox-i erőd 31. számú fülkáját; december

15: a koronázási ékszerek első szakmai átvétele; 1978. január 5 (éjjel ½ 11 óra): a magyar Parlamentben kinyitják a koronálását; 1978. január 6 (12.45 óra): Cyrus Vance amerikai külügyminiszter megérkezik Ferihegyre; Január 6 (este): átadási ünnepség az Országházban, melyről a magyar televízió helyszíni közvetítést sugárzott. Apó Antal, az országgyűlés elnöke a magyar nép nevében hivatalosan átveszi a Szent Koronát.

Glant történelmi munkája kiállja a hitelesség próbáját: állításai megalapozottak, mindennek utánajárt, minden kulcsdokumentumot látott és kézbevert. Szakmai teljesítménye tiszteletet parancsoló. Meg is kérdezhetném, hogy vajon mi készítette őt a Szent Korona történetének megírására? És főleg: mi volt vállalt munkájának kiváltó oka, amikor másodszor is nekigyürkőzött ugyanannak a témának? Nem lenne meglepő, ha ezen a ponton valakinek az a szélsőséges ökonómiával egyetlen mondatba tömörített – angolul és magyarul egyaránt három szóból álló – válasz jutna eszébe, mely egy George Mallory nevű brit hegymászóhoz intézett újságírói kérdésre hangzott el 1924-ben, a világ legmagasabb csúcsa, a Csomolungma tervezett megmászásával kapcsolatban. „Mi a csudának akar felmenni a hegyre?” kérdezte az újságíró. Mallory válasza: „Mert ott van.” Mellesleg, foglalkozására nézve Mallory történész volt...

Miközben ahhoz is gratulálunk a szerzőnek, hogy sikerült munkáját a vállalt határidőre – a már említett 40. évfordulóra – teljesíteni, két jobbító szándékú megjegyzést teszünk. Először is, feltételezem, hogy a szerző a vállalt határidő okán időzavarba kerülhetett, ami elszigeteltséget okozhatott. Csak ezzel tudom magyarázni azt a lapszust, melynek eredményeként a kötet „A történet képekben” című fejezete nem kapott oldalszámozást: a tartalomjegyzék szerint van számozás, valójában nincs: összesen több mint 20 oldal szám hiányzik. Azonban ez még a kisebb gond. A méretesebb probléma abból fakad, hogy a számozatlan oldalakon előforduló képaláírásokban fellelhető nevek nem kerültek be a névmutatóba. Röviden szólva a hiányos lista félrevezeti az olvasót. A másik kifogásom nem annyira húsbavágó és a monográfia fogalmiságát érinti. Egy olyan szellemi termékben, amelyben „térdig gázolunk” az ideológiai kifejeződésekén átszűrt szemiotikai és ikonográfiai jelenségekben, elvárható, hogy ezek a fogalmak előforduljanak a könyv szövegében. Legalább egyszer. Remélhető, hogy egy javított kiadás – vagy egy harmadik változat – erre lehetőséget ad.

Virágos Zsolt

irodalmár, ny. egyetemi tanár,
Debreceni Egyetem